UNESCO Világörökség
Vártemplomok Erdélyben

A szász evangélikus örökség

A szászok a középkortól kezdve saját ízlésükre formálták a környezetüket, és ennek kitűnő példája a falvak szerkezete is. A falu központja terjedelmes, általában négyszög alakú piactérrel rendelkezik. Ide torkollik be a főutca, amellyel általában párhuzamosan halad legalább egy mellékutca. Ezt a kettőt keskenyebb utcák kötik össze, így adva meg a településnek a soros elrendezést. A nagyobb községek főutcáján emelkedettebb helyen áll a templom, sok ezek közül vártemplom.

Házberendezés: A régi szász házban rendszerint három helyiség volt található. A verandáról a konyha-pitvarba léptek, amelyet *haus*-nak neveztek. A pitvarból az utca felé eső szobába, a *stube*-ba lehetett átmenni, amelynek két ablaka az utcára, kettő pedig az udvarra nézett. Ez utóbbi módosan berendezett, szebb, és nagyobb rendben tartott szoba volt. Ünnepi vendéglátó helyiség, esetleg vendégszobaként működött, amelynek ékességei közé tartozott a mennyezetes, oszlopos-fedeles ágy, több sorban a szoba mennyezetéig megrakva pompás hímzéssel ellátott párnákkal és a fehér alapon kék, kidomborodó díszítményű csempéivel a Luther-kályha.

Népviselet: A kissebség közjogi és társadalmi szabadsága, közép - kelet - európai helyzete, pompakedvelő magyar nemesekkel való kapcsolata, és a népet jellemző jó ízlés sajátosan változatossá fejlesztette a szász népviseletet. Az a vélekedésük, miszerint minden erkölcsös családnak nagy ruha-

Kelneki szász női viselet

Rövid férfi ünnepi kabát – Szászfehéregyháza

készlettel kell rendelkeznie, igen kényessé tette őket a ruházatukra. A régi szász hagyatékokból említésre méltó az asszonyok hosszú, háton hordott, a vállnál alig szélesebb köpönyege *(krausel mantel),* vagy a szintén ujjatlan, fehér bőrből készült, hosszú prémmel szegélyezett, széles, merev galléros ugyancsak köpönyeg *(kürschen),* a magas, süvegszerű, hengeres női fejfedő *(borten),* melyet a lányok csak konfirmálásuk után viselhettek, a mellen viselt boglár *(heftel),* és a főkötő feltűzésére való díszes fejű tűk. A férfiak által viselt ujjatlan bőrmellest *(brustlatz)* fehér posztóból *(Karaisa posztó)* készítették.

A Romániai Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház története

A szászok egyházi története a XII. századra nyúlik vissza, a németek Erdélybe való telepítésével egyidejű. A betelepített népességnek a magyar király gazdasági, politikai és vallási előjogokat biztosított, cserében a Magyar Királyság keleti határának a védelméért. Ennek következtében a telepesek számos vártemplomot építettek, amelyek napjainkban az erdélyi táj jellegzetességei.

1550-ben, röviddel a németországi lutheri reformáció után, a politikai közigazgatási hatóság elhatározza a szászok reformációját. A következő évszázadokban az evangélikus egyház központi jelentőséggel bír a társadalom életében. 1876-ban, miután a szászok elveszítik a politikai önrendelkezésük jogát, az egyház gazdasági és művelődési feladatokat vesz át. A II. világháború után, a kisajátítási folyamatok alatt az egyház az összes iskoláját és számos földterületét elveszíti, ugyanakkor felszámolják az összes egyházi szervezetét is.

A kolozsvári székhelyű Teológiai Intézetet, a német tanszékkel együtt, 1955-ben Nagyszebenbe költöztetik.

A vasfüggöny lehullásától napjainkig az egyháztagok közel 87%-a Németországba emigrált. Az egyház új alapszabályzata már figyelembe veszi az átmenetet a nemzeti egyházból a szórványegyházba.

Jelenleg 38 lelkész teljesít szolgálatot, 242 közösségben, körülbelül 12.500 hívő számára. Az egyház főbb feladatai: Isten Igéjének hirdetése és a szentségek kiszolgáltatása, lelki segítségnyújtás és diakónia, a gyermekek, fiatalok és nők képzése, közösségépítés, a kulturális javak megőrzése, ökumenikus együttműködés a hazai és külföldi egyházakkal. Annak ellenére, hogy a hívek száma csökken, ökumenikus környe-

Evangélikus templombelső

zetében az egyházat megbízható és aktív partnernek tartják. Társadalmi és politikai vonatkozásban gyümölcsözővé igyekszik tenni a lutheránus felekezetet és továbbadni a reformáció eszméjét.

A székely örökség

A mai Székelyföldre a székelyek a XII. század utolsó, a XIII. század első évtizedeiben telepedtek le, több hullámban, a magyar királyság különböző területeiről érkeztek. Letelepedésük után területi szervezetük a székek voltak.

A székelyek elsődleges feladata a katonai szolgálat volt, melyet egyénenként és saját költségükre teljesítettek. Adót nem fizettek, viszont a magyar király megkoronázásakor, esküvőjekor és a trónutód születésekor családonként a királynak egy-egy ökröt ajándékoztak. Jogi önállósága miatt Székelyföldet többször is Székelyországnak nevezték.

XIX. század második felében a modernizáció Székelyföldet is átalakította, a székek helyett megyéket hoztak létre, a közös tulajdon átalakult magántulajdonná. A XX. század folyamán a székelyeket elszakították Magyarországtól és Romániához csatolták, ezzel megkezdődött a székelyek harca az identitásuk megőrzéséért.

Házberendezés: Az ősi székely ház eredetileg egyetlen lakóhelyiségből állt, amelyet legtöbbször szükségképpen kiegészített az eresz és a kamra. A lakószoba a család téli tartozkodási helye-, illetve vendégszoba volt régen, de ma már általánosan használt helyisége a családnak. Ennek két ablaka az utcára nyílik, egy az udvarra. Egykor az utca és udvar felöli falak sarkaiban állt a pad, vagy padláda, a pad előtt asztal, körülötte székek. Az utca felöli szegletben, a belső, ablaktalan fal hosszában magasra tornyosuló ágy állt, ennek lábánál festett láda volt elhelyezve.

Fiatalok székely népviseletben

Népviselet: A székely népviselet alapanyaga a házi szőttes gyapjú, kender, len és juhbőr. Mintáiból következtetni lehet a falura, vagy a tájra, ahol készítették. A női öltözék legfőbb darabjai: a rokolya és a mellény, kötény, csizma. A lányok fejkendőt nem hordanak, hajukat általában két ágba fonják. A férfi népviselet legismertebb darabjai: testhez álló fehér posztónadrág (székely harisnya), félkemény szárú fekete csizma, és sima csukott gallérú, fehér vászoning. Az ingre fekete, szürke, vagy piros mellényt öltenek.

Szokásos főrevaló nyáron a fekete kalap vagy szalmakalap, télen a betűrt tetejű vagy alul visszahajtott bárányból sapka.

Az Unitárius örökség

A Magyar Unitárius Egyház az egyetemes keresztény anyaszentegyház része, az Isten országa megélésére törekvő Jézus-követők szeretetközössége.

A Jézus tanításához és közvetlen tanítványaihoz visszavezethető egyistenhívő, unitárius kereszténység intézményes egyházi formája a reformáció korában szerveződött, és a történelem haladó értékeit vállalva teljesedik ki. Hivatása Isten és ember szolgálata, a közösség életének építése.

A Magyar Unitárius Egyház hirdeti Isten egységét, Jézus példájának és tanításainak követését, a teremtett világ, az élet és a család tiszteletét, az ember eredendő jóravalóságát, egyéni felelősségét és a jellem általi üdvözülését, az örökéletet, a hit, az értelem és a lelkiismeret fontosságát. Hirdeti és gyakorolja a lelkiismereti és vallásszabadságot, a vallási és világnézeti különbözőségek megismerése iránti nyitottságot, valamint a felekezetközi türelmet, és a társadalmi igazságosságot.

Az Unitárius Egyház címere

Küldetésének területei: a hitélet, a szeretetszolgálat, az oktatás, a nevelés, a közművelődés, valamint a társadalmi felelősségvállalás.

Az egyház szabad vallásgyakorlatát első alkalommal az erdélyi országgyűlés 1568. évi vallásügyi határozata tette lehetővé. Jelenlegi szervezeti formája az Erdélyi Unitárius Egyház és a Magyarországi Unitárius Egyház 2012. évi újraegyesülése nyomán jött létre.

Az **unitárius elnevezés** a latin unus [est Deus] = egy [az Isten] szóból képződött, történeti folytonossága többé-kevésbé végigvezethető a kereszténység két évezredének történetén.

Az egyház alapítója és első püspöke Dávid Ferenc, akinek nevéhez fűződik a híres 1568. évi erdélyi országgyűlési határozat előkészítése, amely a világon először foglalta törvénybe a lelkiismereti és vallásszabadsághoz való jogot.

Ugyanakkor e törvénynek köszönhetően Erdély a korabeli vallásszabadság és felekezeti türelem földjévé vált, menedé-

A vallásszabadság törvényének kihirdetése. Torda, 1568.
Körösfői-Kriesch Aladár festménye

ket nyújtva az akkori Európa türelmetlenebb országaiból eretnekség vádjával elüldözötteknek is.

A dogmáktól mentes, szabadelvű unitárius vallás az Isten-ember kapcsolatot állítja a középpontba. Alapvető tanítása Isten egysége, az ember-Jézus példájának követése, a lélek halhatatlansága, az élet és a teremtett világ feltétlen tisztelete, az eredendően jónak született ember fejlődésének segítése.

A magyar unitárius hitelvekhez hasonló eszmerendszerek az utóbbi két évszázadban a világ más részein is kialakultak (Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Csehország, India, Fülöp-szigetek stb.). A különböző nemzeti unitárius egyházak nem alkotnak szervezeti egységet, azonban számottevő testvéregyházi kapcsolatot ápolnak egymással.

Híres unitáriusok: János Zsigmond, Heltai Gáspár, Bogáti Fazekas Miklós, Bölöni Farkas Sándor, Brassai Sámuel, Kriza János, Orbán Balázs, Bartók Béla, Balázs Ferenc, Szabédi László, László Gyula, Mikó Imre, Bözödi György, illetve Benjamin Franklin, Thomas Jefferson, John Adams, Samuel Morse, Ralph Waldo Emerson, Alexander Graham Bell, Linus Carl Pauling [Amerikai Egyesült Államok], Joseph Priestley, Robert Burns, George Stephenson, Charles Darwin, Charles Dickens [Nagy-Britannia].

Ajánlott források:

www.unitarius.org
www.unitarius.hu
www.facebook.com/magyarunitariusegyhaz

Prázsmár (HU) / Prejmer (RO) / Tartlau (D)

A falu a Barcaságí-medencében található, egy sík és mocsaras területen, körülbelül 10 km-re északi irányba a Kárpát-kanyar hegyeitől és 5 km-re délre az Olt völgyétől. Brassóval és Sepsiszentgyörggyel közvetlen autóút és vasút köti össze, valamint a Bodzafordulói-hágó által Moldvával és Havasalfölddel áll összeköttetésben.

A helységről már 1213-ben említést tesznek az írások, a teuton lovagrend tagjai alapították. Miután 1225-ben elűzték a lovagrend tagjait a Barcaságból, a helység a kerci (Kerz) ciszterci szerzetesrend fennhatósága alá került.

Prázsmár már a korai időkben megkapta a vásárok szervezésének jogát (ius gladii), a brassói magisztratúra ellenőrzése alatt, de a képviselői szabad kiválasztásához is jogot kapott.

A kompakt település történelmi felparcellázása jól fennmaradt a mai napig. Az épületek frontvonalai folytonosak, a lakások rendszerint a rövidebb oldalukkal néznek az utcára. A település egyik sajátossága a Béka és a Malom utcában még megmaradt csatornarendszer, valamint a Források utcában és a Vár utca vége után fellelhető, ruhaöblítést szolgáló helyek.

A falu etnikai kritériumok alapján negyedekre volt osztva, ezt a felosztást a szászok tömeges elvándorlásának elkezdődéséig megtartották.

A település központi, hangsúlyos helye a piactér, itt található az evangélikus vártemplom is, amelyet öt toronnyal megerősített ovális formájú erős védelmi fal vesz körül. Ezt a védelmet egy külső fal is kiegészíti. A belső terület az éléskamrának, a papilaknak, iskolának, kutaknak és egy temetőnek biztosít helyet. Ez az egyik legerősebb középkori vidéki védelmi létesítmény Európa délkeleti részén.

A Szent Kereszt tiszteletére szentelt templomon stilisztikailag a kezdeti és a kiforrott gótika építészeti elemei fedezhetőek fel, de a felvilágosodás és a barokk kor stílusjegyeinek részleteit is magán hordozza.

A XV. század közepén, az 1427-ben kiadott Királyi Rendelet értelmében megerősítik Barcaság erődítéseit, ekkor négy darab félkör alakú tornyot-, valamint egy kapuvédő bástyát- és harmadik védőfalrendszert is hozzá építettek. A falak lő- és dobórésekkel vannak ellátva. A külső falgyűrűből semmi sem maradt, a középsőnek azonban még állnak részletei, és a templom közelében a két egykori védőtorony is. A belső várban, a templomudvar és az előudvar falában alakították ki azt a 275 darab szalonnakamrát (családonként egyet), amelyek ostrom idején menedéket adtak a lakóknak, békeidőben pedig húskészítményeiket tárolták bennük. A kis kamrák emeletesen vannak elhelyezve és részben megőrizték történelmi ajtóikat és ablakaikat. A kapcsolattartást közöttük faátjárók és külső lépcsők biztosították.

A vártemplom látogatási programja:

Prázsmári Evangélikus Parókia
Tel.: +40/268-362 042 .

Nyitvatartás:

Kedd-szombat 9-18 óra között.
Vasárnap 10:30-tól 18 óráig.
Hétfőn zárva.

Istentisztelet minden vasárnap 9:30-tól.

Egyéb programok:

„Diletto musicale" Fesztivál
„Musica Barcensis" sorozat koncertjei

Szászfehéregyháza (HU) / Viscri (RO) / Deutsch-Weisskirch (D)

A falu 6 km-re délre fekszik a Segesvárt Kőhalommal összekötő E60-os országúttól.

A falu a Nagy-Küküllő és az Olt vízválasztó rendszerének közepén terül el. A környék domborzatát leginkább az enyhe, letarolt dombok jellemzik.

A falu arculatára a védelmi tornyokkal megerősített vár és az evangélikus templom kimagasodó tornya nyomják rá a bélyegüket, másfelől pedig a nyugati és északi domboldalak növényzete.

Szászfehéregyháza a korai szász kolonizáció időszakában jött létre. Más hasonló településekkel szemben a szász betelepülők, a magyar királyság által a határok védelmére korábban ide letelepített székelyeket váltották fel, és 1185 körül már át is vették a települést a régi kápolnával együtt.

Az evangélikus templom régi szentélyét az építés során meghosszabbították, és támpillérekkel erősítették meg a belül félköríves, kívül a nyolcszög három oldalával záródó karzatot. A hajó nyugati homlokzata elé egy hatalmas, masszív torony került, melyen egy későbbi, XVI. századi vívófolyosó (faerkély) vonul körbe. A hajót nyugati irányban meghosszabbították,

és összekapcsolták a toronnyal. A templomot kívülről ovális alakú, vívófolyosós, magas védőfal veszi körbe, amelyet négy négyszög alapú torony, és a délkeleti oldalon egy 1650-ben épült kaputorony erősít meg. Mindegyik torony vívófolyosós, a déli és a keleti tornyot részben lakóépületté alakították, az egyikben jelenleg múzeum működik. A vívófolyosók alatt találjuk a szász erődtemplomokban gyakran előforuló kamrákat. A templomerődöt egy további külső, alacsonyabb védőfal is övezi. A templombelső festett karzattáblái, a karzat alatti padok mellvédtáblái és a szószék festett díszítései valószínűleg 1724-ből valók.

A lakosság számának növekedése szükségessé tette a templom bővítését, majd a XVI. században az erődösítését. A XVIII. században építettek még egy védelmi falat, ennek csak részei láthatóak, ugyanis a XIX században, miután a vár elvesztette védelmi szerepét átalakították.

A vártemplom látogatási programja:
Kapcsolat: Gerhild Gross
Tel.: +40/742-077 506 vagy +40/742-069 477
gerhild.dwk@gmail.com
www.deutsch-weisskirch.ro

Nyitvatartás:
Hétfő–szombat 10-13 és 15-18 óra között.
Előzetes bejelentkezés alapján vasárnap is látogatható.
November és április között nem érvényes a nyári órarend, de előzetes bejelentkezés alapján látogatható.

Egyéb információk az ide látogatók számára:
Több szállásolási és étkeztetési lehetőség létezik Szászfehéregyházán:
www.deutsch-weisskirch.ro
gerhild.dwk@gmail.com

Szászkézd (HU) / Saschiz (RO) / Keisd (D)

A település Erdély délkeleti részén található, a Küküllőmenti-dombvidéken, közel a Nagy-Küküllő és a Kis-Küküllő torkolatához. A legkeletibb települése a Küküllőmenti-dombvidék szászok által lakta településeinek, Segesvártól 20 km-re keletre található. 1161–1241 között a székelyek mellé az első szászokat is betelepítették. Az első írásos feljegyzések 1309-re vezethetők vissza. 1366-ban önrendelkezési jogot kapott.

Szintén egy tömör, kompakt település, a történelmi területi elrendezését/parcellázását jól megőrizte. A helység központjában, egy tágas, trapézszerű felületen van a Nagytér, ide csoportosították a legfontosabb közszolgáltatásokat, úgymint: községháza, rendőrség, könyvtár, postahivatal. Ugyanitt vannak a kereskedelmi és közellátási üzletek, a gyógyszertár, az orvosi rendelő, az óvoda, az általános iskola, az állategészségügyi rendelő és a művelődési ház is. Etnikai besorolások alapján a falut a régebbi időkben negyedekre osztották, létezett tehát szász, román, székely, valamint cigány negyed is.

A Nagytér legfontosabb építménye az evangélikus vártemplom, amelyre a környező domboldalakról nagyszerű rálátás nyílik.

A szászkézdi evangélikus templom a *prototípusa* több erdélyi erődtemplomnak és annak az építőművészeti szemléletnek, amelyben összhangba kerül a vallási és a védelmi feladat. Templomaik építésekor a szászok Miklóstelkén, Tábláson és Buzdon használták a szászkézdi modellt, de ugyanakkor, mint erődítményforma a Kükküllőmenti-dombvidék keleti területén több tíz templom – így a székelyderzsi – kialakítására is hatással volt.

A jelenlegi templomot, elkészülte után Szent Istvánnak ajánlották fel, felépítése 1493–1525 között tartott.

A templom egy XIII. századi háromhajós románkori bazilika alapjaira épül. Ezt 1493-al kezdve későgót csarnoktemplommá alakítják át. A szentély külsõ falán - mennyezetmagasságban - csonka felirat maradt ránk.: „Ihesus Vrist...1496...” , ami a szentély gótikus átalakításának befejezését jelentheti. Barokk oltára, szószéke és szenteltvíztartója a XVIII. századból való.

A segesvári óratoronyhoz hasonlóan fedett jelenlegi harangtorony a XVII. században épült, sisakja 1830-ban nyerte el a ma látható formáját.

A XV-XVI. század között épült **szászkézdi vár** a település melletti hegyen áll, körülbelül 400 méterre a falutól, nyugati-északnyugati irányban. A vár az I. világháború előtt még állt, állagának megőrzésére 1945-ig vigyáztak a szászok. Jelenleg a falak egy buja növényzetű romos teret öveznek. A várat a faluból lehet megközelíteni, déli-délkeleti irányból. Van egy odavezető út is, amelyik 150 méterre közelíti meg a vár kapuját.

A vártemplom látogatási programja:

Kapcsolattartó: Ziegler Katharina
Tel.: +40/744-179 039
Belépő: 4 RON/felnőtt, 2 RON/gyermek
Nyitvatartás: májustól novemberig naponta 14-16 órák között. A vártemplom kedden zárva tart. November és április között előzetes bejelentkezés alapján látogatható.

ADEPT Turisztikai Információs Iroda: Nyitvatartás: májustól októberig naponta 9-18 óra között, valamint novembertől áprilisig naponta 9:00-16:30 óra között.
Címe: Szászkézd, Fő utca 166. szám, közvetlenül a templom mellett található.
Tel.: +40/265-711 635,
email: info@fundatia-adept.org,
Internet: www.adeptfoundation.org
Elszállásolás: a faluban és a környéken vannak lehetőségek.

Berethalom (HU) / Biertan (RO) / Birthälm (D)

A helység Erdély déli részén, egy dombos vidéken található, szinte egyenlő távolságra a vidék két fontos városától, Medgyestől (Mediasch) és Segesvártól (Schässburg). Az Erdélyi-medence ezen részét, amelyet Küküllőmenti-domvidéknek is neveznek, a szőlészettel azonosítják, egyik történelmi elnevezése is *Weinland*.

A szászok kezdeti betelepítése alkalmával létrejött települést először 1283-ban említik az írások. A helységet a vidék egyik legrégebbi településének tartják a környéken.

A település szerkezete kompakt, a történetileg jól kialakított utcahálózat a mai napig is létezik.

A helység két fő utca hosszán szerveződött, két patak követéseképpen, és etnikai negyedekre volt osztva, ahogyan más szász helységekben is volt ez a korabeli Erdélyben. Ezek elhelyezése és fejlődése illusztrálja a településen belül kialakított társadalmi kapcsolatokat.

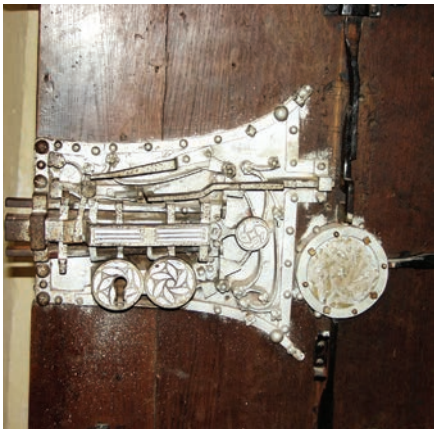

A falu evangélikus vártemploma a település közepén található. A közeli domboldalak nagyszerű kilátást nyújtanak a műemlékre. A templomot először 1402-ben említik a dokumentumok. 1572 és 1867 között a püspöki székhely temploma volt. Maga a templom gótikus, torony nélküli csarnoktemplom, amely eredetileg Nagyboldogasszony tiszteletére épült. A falak mentén négy torony és egy bástya (a *Keleti-bástya*) helyezkedik el. A falat a XIX. században visszabontották. A tornyok közül a legérdekesebb a templom déli oldalán a fa védelmi szintű Katolikus-torony *(Katholischer Turm),* mely onnan kapta nevét, hogy a reformációt követően a katolikus valláshoz ragaszkodó berethalmiak számára annak földszintjén kápolnát alakítottak ki. A kápolna falait belülről XV. századi falképek borítják. A fa harangtorony a XIX. század elején épült. A templom északnyu-

A vártemplom látogatási programja:

Kapcsolat: Ulf Ziegler tiszteletes,
tel.: +40/745-246 485 vagy +40/269-843 483,
bezirkmediasch@yahoo.com

Nyitvatartás – nyári program:

Június és augusztus között naponta 10-13 és 14-19 óra között, áprilisban, májusban, szeptemberben és októberben naponta 10-13 és 14-17 óra között

gati oldalán az Óratorony *(Stundenturm)* látható. A belső és a középső falgyűrű találkozásánál áll a nyugati Kaputorony *(Rathausturm)*, amelyben a városháza is működött. Itt végződik a régi kocsibejáró, amelyet belső szakaszán, a Kaputorony és a Szalonna-torony *(Speckturm)* között ma is mindkét oldalról fal határol.

Téli program:

Naponta, telefonos egyeztetés után, telefonszám: +40/749-231 199

A vártemplom ünnepnapokon turisták számára nem látogatható. Evangélikus istentiszteletet havonta két alkalommal tartanak. Nyáron a templom orgonakoncertek helyszíne.

Elszállásolás:

Lehetőség van rá a szálláshelynek átalakított parókián illetve a **Dornröschen Várpanzióban.**

https://www.facebook.com/

Tel.: +40/773-841 223

Hagyományos ételek és borkóstolás is várja a vendégeket. Előzetes bejelntkezés alapján csoportoknak hétvégi kikapcsoldósási lehetőségeket is biztosítanak.

Kapcsolatszemély: Ulf Ziegler tiszteletes.

E-mail: udfz@yahoo.com

Tel.:+40/745-246 485 vagy +40/269-843 483

A faluban más szálláslehetőségek is léteznek, valamint egy borpince is várja a vendégeket.

Nagybaromlak (HU) / Valea Viilor (RO) / Wurmloch (D)

A helység a 14-es Országúttól 5 km-re déli irányban található, a Nagyszeben (47 km) és Medgyes (18 km) közötti útszakasz között, Kiskapus városa mellett. A helység a Küküllőmenti-dombvidékhez tartozik, itt folyik a Nagy-Küköllőbe a Vorumloc (Wurmloch) folyó, amelynek szűk völgyében fekszik. A települést szőlővel betelepített domboldalak övezik és ez ennek a borvidéknek, a Hortobágy-fennsík északkeleti részének a jellegzetes tájképe.

Possessio Barwmlak néven *a* falut az írások 1263-ban említik először.

Három utca köré szerveződik, ezek: Sommergasse, Wintergasse şi Kotgasse (Nyár, Tél és Kot utcák), amelyek azon a főtéren találkoznak, amelynek közepén az evangélikus templomerőd is található. Az ovális alaprajzú erődítmény négy védőbástyával rendelkezik. A templom bejáratát erős rácskapu védi, melyet a támadások idején mindig leengedtek, így a templomban menedéket kereső környékbeliek akkor is biztonságban voltak, ha az ellenség átjutott a védőfalon.

A templomot Szent Péter tiszteletére építették egy régi kápolna helyére, feltehetően a XIV. század második felében, az ovális alaprajzú védőfallal és a négy toronnyal a XVI. században erősítették meg.

Ekkor készültek el a boltívek is, megemelték a hajó belmagasságát és a kórus fölé három védelmi vonalat építettek. A Kükülőmenti-dombvidék erődtemplomainak egyik jellegzetessége a védelmi tornáccal és lőrésekkel ellátott torony. A térségben a nagybaromlaki torony a legmagasabb. Három védelmi szintje van, mindegyiken 7 darab szűk lőrés található.

A templom díszei közé tartozik, egyebek mellett, az 1779-ben készített barokk oltár, amely a segesvári Stephan Folbarth nevéhez fűződik, valamint az 1746-ban készített baldachin. Az orgonát 1807-1808 között Melchior Achs mester készítette. 1908-ban újították fel a brassói Einschenk műhelyben.

A fal belső részén, a többi szász erődtemplomhoz hasonlóan kamrák sorakoznak. Itt tartották értékeiket, élelmiszereiket a falubeliek, és ide húzódtak be háborús veszély idején. A kezdetben katolikus templom a XVI. században került az evangélikus egyház tulajdonába.

A vártemplom látogatási programja:

Kapcsolattartó:
Johanna Schneider
Tel: +40/269-515 266 vagy +40/269-843 483
E-mail: bezirkmediasch@yahoo.com

Kelnek (HU) / Câlnic (RO) / Kelling (D)

A falu alacsony dombvidéken, Erdély délnyugati részén található, a környék szőlősei és a Szebeni-havasok fogják körül. Erről is kapta a régió a német *Unterwald* elnevezést. Két fontosabb folyó és annak mellékfolyói szelik át. Egy ókori kereskedelmi út halad el a településtől csupán 3 km-re. Ez, a jelenlegi E15-ös országút kötötte össze Edély két nagy folyóját – a Marost és az Oltot, valamint Nagyszeben vidékét Európával. Kelnek körülbelül 14 km-re fekszik Szászsebestől, a középkori Erdély egyik legfontosabb városától. Kelnek a szászok betelepítésének első szakaszában jött létre, a korábbi *királyi földek* helyén. Egy 1941-1942-ben végzett régészeti ásatás során a helység területén neolitikus település nyomait fedezték fel (körülbelül 15 lakást, egyenként 2 szobával, egy csempekollekciót és szerszámokat). Ugyanakkor a bronzkorszak és a római kor nyomaival is találkoztak (a Gemina XIII Légió bélyegével ellátott téglákkal). A helységet 1269-ben jegyzik először az írások a Kelling grófok családjával kapcsolatosan. A legtöbb, németek által kolonizált falvakkal szemben, ahol a középpontban a vártemplom áll, Kelnek esetében ezt a szerepet a nemesi székhely erődítménye vette át. A váregyüttes, amely a kör alakú falból és a Donjon Toronyból áll, a XIII. század utolsó harmadában épült. A helység központjában található, egy kis kiemelkedésen, amelynek aljában a Kelnek pataka folyik. Két koncentrikus, ovális építményből áll. Az elsőn található a kaputorony, amelyet a külső résszel összekötő barbakán (árok és csapóhíd) védelmez. Az egész építmény legfontosabb összetevője a lakótorony, amelyet a gótika időszakában építettek és amelyet a helybéliek *Siegfrid*-nek is nevez-

nek. A várudvaron az evangélikus kápolna ugyan egyházi funkciót már nem tölt be, de falai közt napjainkban történelmi és képzőművészeti kiállításokat szerveznek. A nyugati homlokzat kapuja a szászsebesi templom mintájára készült késő gótikus stílusban, építése 1540-re tehető. Figyelemre méltó szép, reneszánsz virágmintás festett karzata 1733-ból, fa szószéke és korabeli freskói. A várudvaron lévő másik épületben néprajzi gyűjtemény tekinthető meg. A vaskos, magas toronyból szép kilátás nyílik a festői környékre.

A dombon található templomot a XV. században építette a szász közösség. Az épületet 1868-1869-ben erősítették meg és változtatták stílusát neogótikusra. Sok olyan faragott elemet őrzött meg, amelyek a kezdeti fázisban készültek: két tabernákulum, a gótikus sekrestyeajtó, valamint két barokk stílusban festett pad a XVIII. század második feléből. A kelneki egyházközösség tulajdonában van egy 1867-ben készült Karl Hesse orgona, ez az egyike a bécsi orgonakészítő 130 orgonájának.

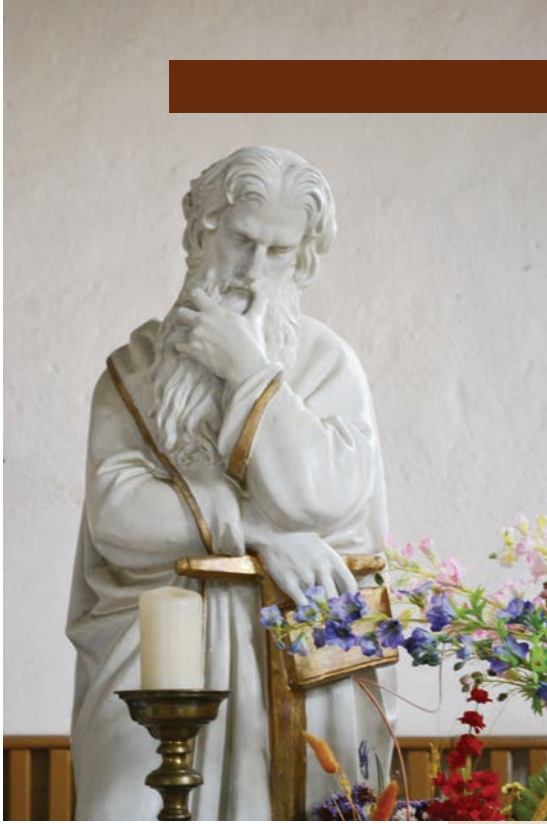

A vártemplom látogatási programja:

A várat és a múzeumot télen naponta 10-17 óra között, illetve nyáron 9-19 óra között lehet látogatni. Az evangélikus templom a vártól kb. 300 méterre található.

A turistákat vásárlási lehetőséget felkínáló kiállító stand is várja: kézműves termékek, szórólapok, albumok, könyvek, művészeti tárgyak, ajándéktárgyak vásárolhatók.

Idegenforgalmi információkkal ellátott táblák és szórólapok segítik a könnyebb tájékozódást (román, német, angol valamint francia nyelven).

Tel.: +40/745-828 872; +40/762-465 014; fax:+40/264-594 470

E-mail: marpoacd@yahoo.com

Székelyderzs (HU) / Dârjiu (RO) / Darsch (D)

A falu neve írott formában először az 1334-es pápai tizedjegyzékben szerepel „de Ers" néven. 1525-ben már Ders néven említik, míg 1760-ban már a **Székely Derzs** elnevezést használják.

Unitárius vártemploma az egyetlen olyan romániai magyar műemlék, amely az UNESCO világörökség része. Három egységből áll: torony, várkerítés és templom.

A várfalhoz képest a **torony** ferde elhelyezkedéséből feltételezhető volt, hogy egykor egy görbe alaprajzú védőfal vehette körbe a templomot. Ennek valóságát a későbbiekben régészeti kutatás is igazolta. A torony magassága ma 38 méter. Az egykori kapubástyát 1866-ban 10 méterrel magasították és a szászdályai torony mintájára átépítették. A Petky János által 1607-ben öntetett nagyharang mellé a feljegyzések szerint 1674-ben az egyházközség egy kisharangot öntetett, amelyet az I. világháborúban hadicélokra elkoboztak. A jelenlegi kisharangot 1923-ban közadakozásból öntette az egyházközség.

A **várfal** belső oldalán egykor körfolyósó (gyilokjáró) futott körbe, amelyeken közlekedve védeni lehetett az erődöt a támadókkal szemben. Ezeket a XVIII. században átépítették a most látható félfedél formára, amelynek megépítése után az egyházközség tagjai ide helyezhették ingóságaikat (kelengyésláda, szerszámok), a beköltöztetett hombárokban, szuszékokban pedig gabonakészletüket tarthatták. A bástyákat szalonna és füstölt hús tárolására kezdték használni. E több mint kétszáz éves hagyományt az egyházközség tagjai ma is élő örökségként őrzik. Élő hagyományként, a köréje épülő szokásrenddel a világon egyedülálló látványosság.

A **templom** építése különböző időszakokban történt: a szentély részét (ahol az orgona van) az 1200-as években, a templomrészt az 1400-as években, a várfalat és a bástyákat az 1500-as években építették. A templom tetején látható védelmi emelet a lőrésekkel és a szuroköntőkkel, Basta 1605-ös Erdély-dúlása után épült Petky János erdélyi kancellár költségén.

A szentély boltozatát faragott kövek díszítik, amelyek ábrázolásai között látható a székelység címere, egy címerpajzs-

ban korai eke-ábrázolás és a Petky család címere is.

A templom déli falrészét három falkép borítja. A bejárattól jobbra az első kép Pál apostol megtérését ábrázolja. A damaszkuszi úton történt eseményt, az utána következő néhány napot és a megkeresztelkedést egyetlen képbe sűríti az alkotómester. A szakállas arcban valószínű, hogy a készítőmester önarcképét tisztelhetjük. A kísérő katona zászlójának latin nyelvű feliratából az derül ki, hogy a falkép 1419-ben készült. A második képen Szent Mihály arkangyalnak egész alakos ábrázolását lehet megtekinteni. Kezében serpenyős mérleget tart, amelynek felső serpenyőjében ördögöket, az alsóban egy imádkozó nőt lehet látni. A déli falrész harmadik képe töredék, amely három alakot ábrázol, akik fejükön püspöksüveget viselnek, kezükben püspökbotot tartanak.

A templom északi falrészét teljes egészében a Szent László legenda uralja. A 2008-ban végzett feltárásnak köszönhetően kiegészült a falképciklus a kivonulást ábrázoló jelenettel, így székelyderzsi a Kárpát-medence egyetlen, teljes egészében látható legenda-ábrázolása. A nagyváradi várból a kunok ellen induló királyt és seregét megáldja a püspök. Ezt követi az ütközet, majd a kun üldözése, a birkózás, a lefejezés és a legvégén a pihenési jelenet. A gótikus hálóboltozat gyámkövei helyenként beépülnek a falképszőnyegbe, de összességében nem tudják megtörni sem azt az erőt, amely a falképből árad, sem azt az esztétikai élményt, amelyben a magas szintű ábrázolás részesít.

A várfal és a torony teljes felújítása 2012-2013-ban készült el.

A hajó falképeit 2015-ben restaurálták.

Nagy Tünde kulcsosháza
Székelyderzs, 290. szám
Tel.: +40/766-897 943

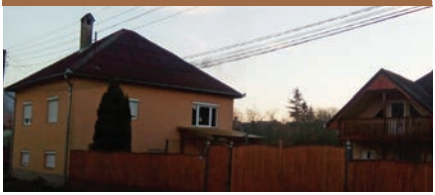

Pál Panzió Székelyderzs, 376. szám
Tel.: +40/746-036 446
palferenc@vipmail.hu

A templom látogatási programja:
Kapcsolattartó:
Demeter Sándor Lóránd lelkész
Tel.: +40/744-557 659 vagy +40/266-222 183
E-mail: unitariusderzs@gmail.com
Web–templom: www.1419.ro
Web–egyházközség: www.szekelyderzs.ro
Facebook: www.facebook.com/szekelyderzsi.unitariusvartemplom
A vártemplom egyik bástyája lehetőséget nyújt Önnek, hogy részese legyen a hagyománynak. Megkóstolhatja a vidék ételkülönlegességeit, illetve a bástyákban tárolt szalonnát! Előjegyzések az unitariusderzs@gmail.com címen.
Nyitvatartás – nyári program: naponta 10-19 óra között. **Téli program:** naponta, előzetes telefonos egyeztetéssel.
Belépő: 6 RON/felnőtt, 3 RON/gyermek
Unitárius istentisztelet minden vasárnap 11:30 órai kezdéssel.

Orbán Panzió Székelyderzs, 154. szám
Kapcsolat: Orbán Mária-Magdolna
Tel.: +40/754-910 116
orbanmarika@yahoo.com

Géger István kulcsosháza
Székelyderzs, 31. szám, tel.: +40/766-466 887
istvangeger@yahoo.com

Zoltáni Mária kulcsosháza
Székelyderzs, 162. szám
Tel.: +40/765-967 426